

Examining the humorous style in Şermin Yaşar's children's books in the context of their functions in children's affective development*

Firdevs Köroğlu¹

¹ Ministry of National Education, İstanbul, Türkiye, ORCID: [0000-0003-1538-0731](https://orcid.org/0000-0003-1538-0731)

ARTICLE INFO

Article Type: Research Article
Received: 20.04.2024
Accepted: 30.05.2024
Publication: 30.06.2024
Month/ year: 06/2024
Citation: Köroğlu, F. (2024). Examining the humorous style in Şermin Yaşar's children's books in the context of their functions in children's affective development. *International Journal of Düzce Educational Sciences*, 2(1), 1-10.

ABSTRACT

Today, with the development of technology, expectations for children have also increased. Children are expected to take an active role in the learning process, to look at things from different perspectives and to think creatively, rather than passively obtaining information without questioning it. One of the main sources used for children to acquire these skills is children's books. Humor, a frequently used narrative style in children's books, helps children acquire these skills while entertaining children through books by breaking the perception that 'books are boring'. In this study, the humorous style in the books of Şermin Yaşar, who has an important place in Turkish literature with her works for children, was examined in the context of affective functions. The universe of the study was determined as Şermin Yaşar's children's books, and the books "Grandpa's Grocery, Grandpa's Grocery Apprentice, and Grandma's Back" were selected as the sample. While drawing the theoretical framework of the study, information and evaluations in the literature about children, children's literature, humor, humor in children's literature were presented. In the study, the humorous qualities in the author's books were revealed by using the document (document) analysis method, one of the qualitative research methods, and the effects on children's affective development were presented.

Keywords: Şermin Yaşar, children's literature, humor, affective function.

Şermin Yaşar'ın çocuk kitaplarındaki mizahi üslubun çocukların duyuşsal gelişimindeki işlevleri bağlamında incelenmesi

ÖZET

Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte çocuğa yönelik beklentiler de artmıştır. Çocuktan verilen bilgiyi pasif bir şekilde, sorgulamadan elde etmesi değil; öğrenme sürecinde aktif rol alması, olaylara farklı açılardan bakabilmesi ve yaratıcı düşünebilmesi beklenmektedir. Çocukların bu becerileri edinebilmesi için kullanılan temel kaynaklardan biri çocuk kitaplarıdır. Çocuk kitaplarında sıkça kullanılan bir anlatım tarzı olan mizah 'kitaplar sıkıcıdır' algısını kırarak kitaplar aracılığıyla çocukları eğlendirirken çocukların bu becerileri de kazanmalarına yardımcı olur. Bu çalışmada Türk edebiyatında çocuklara yönelik eserleriyle önemli bir yere sahip Şermin Yaşar'ın kitaplarındaki mizahi üslup duyuşsal işlevleri bağlamında incelenmiştir. Çalışmanın evreni, Şermin Yaşar'ın çocuk kitapları olarak belirlenmiş, örneklem olarak da söz konusu kitaplardan "Dedemin Bakkalı, Dedemin Bakkalı Çıracak, Babaannem Geri Döndü" kitapları seçilmiştir. Çalışmanın kuramsal çerçevesi çizilirken çocuk, çocuk edebiyatı, mizah, çocuk edebiyatında mizah hakkında literatürdeki bilgiler ve değerlendirmeler sunulmuştur. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman (belge) inceleme yöntemi kullanılarak yazarın kitaplarındaki mizahi nitelikler ortaya konulmuş ve çocukların duyuşsal gelişimlerine etkileri sunulmuştur.

* Bu çalışma Prof. Dr. Fevzi Karademir danışmanlığında yürütülen 'Çocuk Edebiyatında Mizahın İşlevi: Şermin Yaşar Örneği' adlı tez konusundan üretilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Şermin Yaşar, çocuk edebiyatı, mizah, duyuşsal işlev.

Giriş

Günümüzde değişen yaşam koşulları, yaşanan maddi zorluklar ve insan ilişkilerinin zayıflamasıyla birlikte insanlar, gün içerisinde stresli ve yoğun bir hayatla sıklıkla karşı karşıya kalmaktadır. Dünyaya geldikleri andan itibaren kendilerini ve dış dünyayı keşfetme sürecine giren çocuklar dolayısıyla bu sıkıntılı durumları yetişkinlerle birlikte bizzat yaşarlar. Neydim, çocukların içinde buldukları ve doğrudan yüzleşmek zorunda kaldıkları diğer gerçeklikleri yalın biçimde vurgulamıştır.

“Günümüz koşullarında çocuklar, hızlı değişim gösteren ve zorlu bir yaşamın içine doğmaktadırlar. Bir yanda açlık mücadelesi veren, şiddete maruz kalan, aile içi çatışmaların arasında kişiliğini oluşturamayan çocuklar; öte yanda tüm bu olumsuz durumları medya aracılığıyla duyumsayan çocuklar günümüz gerçekliğinin bir parçasını oluşturmaktadırlar” (Neydim, 2003, s. 86- 87).

Peki bu durumda ne yapılmalı? Çocuğu, kendi gerçekliğinin bir parçası olan bu olumsuz koşullardan soyutlayamayacağımıza veya onlara tüm bu sorunlardan yalıtılmış bir dünya sunamayacağımıza göre çocuklara sorunlarla baş etme becerisi kazandırılmalıdır. Çocukların sorunlarla ve içinde buldukları strese başa çıkma yöntemlerinden biri de mizahdır (Dağlar vd., 2018).

Mizah kavramına dair çeşitli isimlendirmeler bulunmaktadır. Türkçedeki “mizah” kelimesinin kökenine bakıldığında Arapçadan gelen “miz” kelimesi; şaka, şaka yapma ile “mazh” kelimesinden gelen şaka yapma, eğlenme anlamlarından türemiştir (Nişanyan, 2011). Bunlardan biri de ‘humor’dur. İngilizcedeki mizah kelimesinin karşılığı olarak kullanılan “humour” kelimesi, ruh halı, keyif anlamlarını taşımaktadır.

Çocuğu hayata hazırlamayı amaçlayan eğitim, ‘istenilen davranışların çocuk bireye kazandırılması’ olarak da tanımlanır. Çocuğu hayata hazırlayan önemli araçlardan biri de; çocuk kitaplarıdır. Çocuk kitapları, gerçek hayat ve kurgu arasında köprü niteliğindedir. Bu kitaplardaki kahramanlarla özdeşim kuran çocuklar, dış dünyayı keşfetmekte, empati kurmakta ve farklı bakış açıları geliştirmektedir. Bunların yanı sıra problem çözme yetenekleri ve olaylara eleştirel/sorgulayıcı bakış açısı gelişmektedir (Kemaneci, 2019). Çocuk okurunun yüzleştiği sorunlara çözüm üretmese bile bu sorunlarla başa çıkabilmesi ve bu yolla gerçek hayatla arasındaki bağı kendi gerçeklikleri çerçevesinde korumasını isteyen yazarların mizahi tarzı ve türleri kurgularında sıkça kullandığı görülmektedir.

Geleceğin yetişkin bireyleri olacak çocukların eğitiminde başvurulan yollardan biri; mizahdır. Mizah, eğitimde farklı amaçlar doğrultusunda çeşitli yöntemlerle uygulanabilmektedir. Dersi sıkıcılıktan kurtarmak için rahatlatıcı olarak, ölçme ve değerlendirme çalışmalarında, pekiştirme etkinliklerinde, öğrencileri derse güdülemede ve konuya dikkat çekme gibi birçok süreçte mizahın faydalanılabilmektedir. ‘Eğitimde mizah’ konusu hakkında hatırı sayılır bir çalışma olduğu görülmektedir (Altınkurt vd., 2011). Ayrıca mizahın eğitimde ayrı bir öğretim yöntemi ya da tekniği olarak kullanıldığını gösteren bilimsel çalışmalar da literatürde yer almaktadır (Gevenç vd., 2021). Bu çalışmalardan çıkan sonuçlar eğitim sürecinin mizah yolu ile kolaylaştırıldığı ve kalıcılığının artırıldığı yönündedir. (Çakıroğlu & Erdoğdu, 2016).

Mizahın eğitimde kullanılmasının önemli yollarından biri de çocukları mizahi üslupla ele alınmış çocuk kitaplarıyla buluşturmasıdır. Mizah, çocuk kitapları aracılığıyla çocukları hayata hazırlar ve onların içinde bulunduğu topluma uyum sağlamalarını destekler. Mizah bütün bu yönleriyle daha çok çocuk edebiyatıyla özdeşleştirilir (Şimşek & Kaya, 2021). Çocuk edebiyatında önemli bir anlatım aracı olarak kullanılan mizah, çocuğu gülümsetirken aynı zamanda düşündürür ve böylece çocuk, eğlenirken bir yandan da hayatı sorgular. Bu anlatım tarzı eğlendirici yönü dışında çocuğa farklı bakış açıları kazandırır, çocuk okurun yaratıcılığını geliştirir. Anlatım üslubu ve kurgu olarak da kullanılan mizah, çocuk edebiyatında eğlendirici, öğretici, duygusal dengeyi sağlama, yaratıcılığı teşvik etme, dil ve anlatım becerilerini geliştirme işlevleri amacıyla kullanılmıştır.

Eserlerinde mizahi tarzı kullanan yazarlardan biri de; Şermin Yaşar’dır. Bu çalışma ile Şermin Yaşar’ın seçili eserler incelenerek mizahi unsurların yazarın ve genel olarak çocuk eserlerinde nasıl işlendiği ve bunun duyuşsal çocuğun gelişimine yansıyan işlevlerine yer verilmiştir. Yapılan her mizah bünyesinde bir amaç bulundurur ve bu amaca göre şekillenir. Bu noktada mizahın ne işe yaradığı, hangi işleviyle kullanıldığı devreye girmektedir. Mizah konusunun kapsamını daha iyi kavrayabilmek için yapılan her mizahın hangi amaçla ve hangi ortamda yapıldığının değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, önceki ilgili çalışmaların ışığında Şermin Yaşar’ın ele alınan eserlerindeki mizahi işlevlerin çocukların gelişimine katkısını incelemeyi ve elde edilen verilerden hareketle öğretmenlere, ailelere, araştırmacılara birtakım önerilerde bulunmayı amaçlamaktadır.

Araştırmamızın problem cümleleri şunlardır:

1. Mizahın çocuk edebiyatındaki duyuşsal işlevleri nelerdir?
2. Şermin Yaşar'ın incelenen kitaplarındaki mizahi unsurlar mizahın hangi işlevine hizmet etmektedir?
3. Şermin Yaşar'ın eserlerindeki mizah, çocukların eğitimine nasıl katkıda bulunmaktadır?

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı; çağdaş ve popüler çocuk yazarı olan Şermin Yaşar'ın ele alınan eserlerindeki mizahi işlevlerin çocukların duyuşsal gelişimine katkısının incelenmesidir. Bu sebeple çocuk okuyucu kitlesinin ilgisini kazanan yazarın eserlerinin mizahın işlevlerine etkisi doğrultusunda incelenmesi önem arz etmektedir. Ayrıca mizahın çocuk gelişimi üzerindeki işlevlerini ele alırken mizahi anlatım tarzının önemini fark edilmesine de katkı sağlayacaktır.

Araştırmanın Sınırları

Bu çalışmanın evreni; Şermin Yaşar'ın çocuk kitapları olarak belirlenmiş, örnekleme ise "Dedemin Bakkalı, Dedemin Bakkalı Çırak, Babaannem Geri Döndü" adlı kitapları ile sınırlı tutulmuştur. Bu kitaplar mizahın duyuşsal işlevleri doğrultusunda incelenmiştir.

Mizahın Duyuşsal Yönü

Yaşamın çeşitli bilmeceleri içinde zorluklarla boğuşarak bunalan insanlar, çoğu zaman birazcık rahatlayabilmek için gülmeceye başvururlar. Olayların gülünç yönünü görebilmek, günlük yaşamın ağır baskılarından kurtulabilmek için en güzel yöntemdir (Öznlü, 1999, s. 42).

Çocuklar da yetişkinler gibi günlük hayatları içerisinde kimi zaman problemlerle karşılaşmakta ve çatışmalar yaşamaktadır. Mizah, çocuk kitaplarında bir çatışma çözme yöntemi olarak sıkça kullanılır. Nitekim mizah doğrudan yaşanan çatışmayı/problemi çözme dahi çocuklara sorunlarla baş etme becerisi kazandırır (Samur, 2018). Lise öğrencileriyle yapılan bir çalışmada, sağlıklı ve uyumlu mizah tarzlarına sahip olan bireylerin aynı zamanda stresle daha etkili şekilde başa çıkabilen ve strese bağlı ortaya çıkabilecek olumsuz durumlardan daha az etkilenen kişiler olduğu görülmüştür (Yerlikaya, 2007).

Çocuklar, hayatlarının ilk dönemlerinden itibaren oyunlarla ve mizahla etkileşim halindedir. Mizahın temel işlevi; güldürmek ve eğlendirmektir. Böylece mizah aracılığıyla birey hayattan zevk alır, pozitif düşünür ve hayata daha sıkı sarılır. Nitekim Türk mizah geçmişine bakıldığında çocuğu eğlendirerek öğretme işlevinin yazılı edebiyattan önce de işlevini koruduğunu söylemek mümkündür.

Mizah, çok boyutlu bir yapıya sahiptir, eğlendirmenin dışında düşündürme, eleştirme, çocuğun iletişim becerilerini geliştirir. Bu konuda Ünveren, çocukluğun ilk evrelerinden itibaren mizahla karşılaşmış olan bireylerin dil gelişiminin de bu mizahla tanışmamış bireylere nazaran daha iyi ve gelişmiş olacağını söyler (Ünveren, 2020). Nitekim mizahın en önemli işlevlerinden biri; zihinsel esneklik yeteneğini kazandırmasıdır. Bu beceriyi edinen bireyler olaylara, durumlara farklı bir bakış açısıyla bakabilir böylece problem çözme becerisini kazanabilir.

Mizah, eğlenceli olmasının yanı sıra öğretici işlevi sayesinde çocukların gerek içinde bulunduğu toplumun değer yargılarını gerekse kendi iç dünyasını keşfetmesine yardımcı olur. Mizah, bireyin sosyal becerilerine de katkı sağlar. Öyle ki mizahı başlatan çocukların akranlarına göre sosyal aktivitelere daha fazla katılmaktadır ve bu çocuklar arkadaşları tarafından daha sosyal olarak tanınmaktadırlar. Aynı zamanda mizahı nasıl kullanacağını bilen çocukların sosyal etkileşimde akranlarına göre daha iyi oldukları ve yaşamlarının tüm gelişim basamaklarında çevreleriyle iletişimlerinin iyi olduğunu söylemek mümkündür. Mizah duygusuna sahip kişiler çoğunlukla çevresi tarafından sevilir ve yalnız kalmazlar. Mizah, bir anlamda insanları asosyalıktan uzaklaştırır.

İletişim aracı olarak kullanıldığında mizah, hem düşünceleri doğrudan karşı tarafa iletir hem de duygu alışverişini kolaylaştırır (Yörükoğlu, 1970). Mizah insanların kaynaşmasına yardımcı olur öyle ki birbirini hiç tanımayan bir topluluğun üyelerinin ortak şeylere gülmesi onları birbirine yakınlaştırır.

"İnsan yaşamının iki yüzünden biri olan mizah, yüzyıllar boyu ilgi çekmiş, insanlar üzüntülü oldukları anlardaki sıkıntılarını gülmecenin yardımıyla dağıtmaya çalışmışlardır" (Öznlü, 1999: 11). Mizah, iyileştirici gücü sayesinde insanlarda duygusal rahatlamaya sebep olur (Klein vd., 1999), ve bu yönüyle olumsuzluklardan, sıkıntılardan bir kaçış yolu olarak da görülür.

Mizahın duyuşsal bir işlevi de; içinde bulunulan toplumun değer yargılarını eğlendirici bir üslupla çocuğa aktarmak ve çocukta aidiyet duygusu oluşturmaktır. Mizahi üslubun temel alındığı fıkralar aracılığıyla çocuk okur bir yandan gülerken diğer yandan topluma ait kültürel değerleri ve bu iletileri dolaylı yoldan edinir.

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın yöntemi, veri kaynağı, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizi hakkında bilgiler verilmiştir. Şermin Yaşar'a ait çocuk kitaplarında kullanılan mizahi üslubun çocuğun gelişimindeki işlevleri doğrultusunda değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin çözümlenmesini kapsamaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2013, s. 217).

Veri Kaynağı

Yapılan araştırma, çocuk kitaplarındaki mizahi unsurların çocukların duyuşsal gelişimindeki işlevlerini ortaya koymayı hedeflediğinden çalışmanın veri kaynağını Yaşar'ın 2016-2021 yılları arasında yayımlanan ve mizahi üslubun kullanıldığı üç çocuk kitabı oluşturmaktadır. Çalışmanın veri kaynağı amaçlı örneklem yoluyla seçilmiştir. Amaçlı örneklem, amacına bağlı olarak sunduğu bilgi açısından zengin olan durumların seçilip daha derin bir araştırma yapmaya fırsat veren, belli özelliklere sahip bir veya daha fazla özel durumun çalışılmasında (Büyüköztürk vd, 2014) tercih edilmektedir.

Veri kaynağını oluşturan kitaplara dair ayrıntılı bilgiler Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Kitaplara Dair Tanıtıcı Bilgiler

Kitap Adı	Yayınevi Basım	Yılı	Sayfa Sayısı
Dedemin Bakkalı	Taze Kitap	2016	200
Dedemin Bakkalı-Çıracık	Taze Kitap	2017	160
Babaannem Geri Döndü	Taze Kitap	2021	160

Verilerin Toplanması

Bu çalışmanın verileri nitel veri toplama yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi ile toplanmıştır. Doküman incelemesi, araştırılmasına karar verilmiş olay veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyalleri ele alıp analiz eder (Yıldırım & Şimşek, 2013). Çalışma kapsamında ele alınacak kitaplar araştırmacı tarafından belirlendikten sonra Tablo 1'de belirtilen Şermin Yaşar'ın üç kitabı temin edilmiştir. Daha sonra çalışmada belirlenen amaç doğrultusunda kitaplar ayrıntılı bir şekilde okunmuş ve incelenen çocuk kitapları araştırmacı tarafından mizahın duyuşsal işlevleri bağlamında doğrudan alıntılara yer verilerek değerlendirilmiştir. İnceleme sonucunda tespit edilen veriler araştırmanın bulgularına eklenmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin analizinde içerik analiz yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizinde amaç, elde edilen verileri derin bir işleme tabi tutarak bu verileri açıklayabilecek kavramları ve ilişkileri ortaya çıkarmaktır (Yıldırım & Şimşek, 2008). Bu çalışmada da Şermin Yaşar'ın "Dedemin Bakkalı (DB), Dedemin Bakkalı Çıracık (DBÇ), ve Babaannem Geri Döndü (BGD)" kitaplarında kullanılan mizahi üslubun çocukların duyuşsal gelişimindeki işlevlerini tespit etmek amacıyla bir inceleme yapılmıştır. Sonrasında ise tespit edilen unsurlar, bulgular bölümünde hizmet ettiği duyuşsal mizah işlevleri doğrultusunda çözümlenmiştir.

Bulgular

1. Dedemin Bakkalı

Kitabın kahramanı küçük Şermin, bildiği tüm mesleklerin artılarını ve eksilerini değerlendirdikten sonra dedesinin bakkalında çıracık olmaya karar verir. Şermin'in en büyük hayali; dedesinin bakkalını büyütme ve bakkala kat atmadır. Şermin, bu hayalini gerçekleştirmek için yaratıcı zekâsını kullanarak birçok atılım gerçekleştirirse de sonuç her defasında hüsrana uğrar. Kitabın temelini yetişkin ve çocuk bakış açısının farklılığından kaynaklı çatışmalar oluşturmaktadır. Ancak bu çatışmalar mizahi bir üslupla ele alındığından çocuk okura zevk verici niteliğe sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Çocuk bakış açısıyla mizahi bir dille ele alınan bu bölümde yazar, yetişkinlerin sorması gereken sorular yerine çocukların kendilerini anlamayacağını düşündüklerinden güya seviyelerine uygun sorular sormasından dolayı onlara yönelik eleştirilerde bulunmuştur.

“Bu yetişkinlerin çocuklarla nasıl konuşulması gerektiğine dair fikirleri yoktur. Neler söyleyeceklerini, nasıl sohbet edeceklerini bilemezler... Yetişkinlerin suyuna gitmemiz gerektiğini öğreneli çok olduğundan biz de içimizden başka, dışımızdan başka cevaplar veririz.”

Soru: Okul nasıl?

Dışından verdiğim cevap: İyi.

İçimden verdiğim cevap: Valla okul dört katlı, güzel bir bina. Konforlu, iyi düşünülmüş. Öğrenci ihtiyaçlarını karşılıyor. Yalnız koridorlar biraz dar bırakılmış...

Soru: Kaça gidiyorsun?

Dışından verdiğim cevap: 8'e.

İçimden verdiğim cevap: Bedava, devlet okulu. Para vermiyoruz. Her ay bir tomar para verip gidenler de var (DB s. 10-11).

Yazar yetişkinlerle yaşadığı çatışmayı mizahi bir üslupla gerçek düşüncelerini saklayarak/çarpıtarak ele almıştır. Bu durum çocuk okurun kitaptan zevk almasını sağlamaktadır.

Bakkal dedemi tanıtayım. Olur da bir gün yazdıklarımı ele geçirebilir diye doğruları çok yazamayacağım. Orta boylu, bıyıklı, azıcık göbekli, çok sevimli, çok aşırı sevimli, çok iyi kalpli, harika bir dede. O kadar anlayışlı bir dede ki onun gibi bir dedem olduğu için çok şanslıyım.

Eğer okursa dikkat etsin, bak, ne kadar sinirli, öfkeli, ne kadar gıcık biri olduğundan hiç bahsetmedim. Gözlerini patlata patlata bana nasıl baktığından, olur olmaz her şeyde hemen “Evladım sen niye böylesin, sen kime çektin?” diye bağırmasından, ben konuşurken sürekli kaşını gözünü oynatıp beni susturmaya çalışmasından hiç söz etmedim (DB s. 22).

Bu bölümde Şermin, dedesinin eline geçer korkusuyla ona dair düşüncelerinin aksini dile getirmiştir. Zıt anlamlı kelimeler sıkça kullanılmış, bu durum çocuklardaki eğlence ihtiyacını karşıladığından onların duyuşsal gelişimlerine katkıda bulunmuştur

Şermin, dedesinin bakkalda olmadığı zamanları fırsat bilerek onu taklit etmekte ve eğlenmektedir.

Dedemin olmadığı zamanlar, dedemi taklit ediyorum. Kendi kendime bulduğum bir oyun bu... Kapıdan içeriye dedem gibi giriyorum. Sesimi değiştirip,

“Noptun yarleri söpürdün mö?” diyorum yere baka baka.

Sonra hemen kendim olup cevap veriyorum:

“Süpürdüm dede, kapının önüne de su döktüm.”

Sonra tekrar dedem olup, “Öfferin, horika bir bakkal çurağısın. Sen olmasan bön bu dökkanı çöväremem, iyi ki almışım seni çuraklığa!” diyorum.

Dedem gerçekte böyle demiyor tabii, bunları ben kendim uyduruyorum (DB s. 120-121).

Dedesinin kullandığı kelimeler özgünlüğünü koruduğundan bu durum, çocuk okurun eğlenceli vakit geçirmesini sağlamaktadır.

Şermin, yazın çocukların Kuran Kursu'na ara vermemelerinden şikâyetçidir çünkü çocuklar teneffüs yapmadıklarından bakkaldan yiyecek veya içecek almamaktadır. Yaratıcı zekâsını kullanarak Şermin, arkadaşlarının köyün hocasına baskı yapmasını sağlamış bu sayede istediğini elde etmiştir. Ancak ortada bir sorun vardır çünkü hoca, Şermin'in de Kuran Kursu'na gelmesini ister. Şermin hocasını türlü oyunlarla pes ettirdikten sonra nihayet istediğini elde eder ve artık camiye gitmeyecektir. Ancak dedesi Kuran öğrenmesi için ısrarcıdır, böylece Şermin başkalarının yanında Kuran öğrenmeye devam eder. Gittiği herkesi bezdiren Şermin, en son Çeşmeci Dede'nin yanına gider, ilk kez memnundur halinden çünkü Çeşmeci Dede ona sürekli hikâyeler anlatmaktadır.

Bir gün dedesi kendisinden sofrada okumasını ister ancak o, yaz boyunca Çeşmeci Dede'den hikâyeler dinlediğinden sofrada okumasını öğrenmeye fırsat bulamamıştır. Bu durumdan kurtulmaya çalışsa da dedesinin ısrarının devam etmesi üzerine çaresizce ayağa kalkıp şu duayı okur:

Hoş geldiniz soframıza,

Tuz atmayın çorbamıza.
 Ekmek banma fasulyeye,
 Biraz da şu turşudan ye.
 Ne güzel hep beraberiz,
 Tatlıyı da çok severiz.
 Artsın eksilmesin,
 Taşsın dökülmesin.
 Soframızın bereketi,
 Hiç mi hiç bitmesin.
 Amin (DB s. 166).

Bu bölümde Şermin'in yaşadığı sorun mizahi bir üslupla ele alınmıştır. Böylece yaşadığı gergin durumdan mizahın yaratıcılık işlevi sayesinde kurtulmuştur. Bu durum çocuk okurun eğlenceli vakit geçirmesini sağlamaktadır. Mizah, sorun çözücü bir niteliğe sahip değilse dahi bireyin yaşadığı sorunlardan, günlük kaygılarından uzaklaşmasına yardımcı olmaktadır. Mizah, iyileştirici yönü aracılığıyla çocuk okur için 'ferahlatıcı bir nefes' olma niteliğindedir.

2. Dedemin Bakkalı Çıracak

Dedemin Bakkalı kitabının devamı niteliğinde olan bu kitap, Şermin'in kimi zaman öfke dolu kimi zamansa eğlenceli maceralarını konu almaktadır. Yazar, her bölümün sonunda çocuk okur için de bir alan bırakmış ve "Şimdi sıra sende." diyerek okurlarını pasif konumdan çıkarıp kurguya dahil etmiştir ve böylece okur da kitapta söz sahibi olmuştur. Bu durum okurun kitapla bağ kurmasına katkıda bulunmuştur.

"Önce bu kitabın kime ait olduğunu yazalım. Hayır, delirme. Tabii ki gerçek adını soyadını yazmayacaksın." (DBÇ s. 8). deyip yaratıcılığını kullanarak kitabına uygun şöyle bir kimlik belirlemiştir.

Adın Soyadın: **Tingimini Ribirik**

Yaşın: **937**

Yaşadığın Yer: **Kaşıntı Adaları**

Okulun: **Çok Sıkıcı Mehmet Efendi İ.O.**

Şimdi sıra sende

Bu bölümde küçük Şermin, tüm formu tamamen hayal gücüne dayanarak, gerçeklerden bağımsız bir şekilde doldurmuştur. Formun her bir ögesi mizahi dille oluşturulmuştur. Yaş bölümünde abartı ögesi kullanılmış, isim bölümünde 'Tingimini Ribirik' gibi Türkçe olmayan unsurlar kullanılmış ve böylece mizahi bir üslup yakalanmıştır. Bu durum okurun kitaptan zevk almasını sağlayarak çocukların duyuşsal ihtiyaçlarına cevap vermiştir.

'Otobiyografi Yaz' bölümünde anlatıcı önce kısa bir tanım yapmış, sonrasında otobiyografisine kaynak olarak akrabalarını göstermiştir. Teyzesinin "Hayatımda böyle bir bebek görmemişim. Durmadan ağlıyor, saçımızı çekiyor, gece yarıları çığlık atarak uyandırıyor. Bebeğe sırayla bakıyorduk, sıra bana gelmesin

diye dua ediyorduk.” diyerek yakındığını görmekteyiz. Ancak Şermin *Benimle ilgili öyle anılar anlattılar ki aklım durdu. O hikayeleri biyografime yazsam bu daha çok korku hikayesi olurdu. O yüzden dinlediklerime birazcık yorum kattım* (DBÇ s. 90). diyerek “*Hayatımda böyle bir bebek görmemiştım. Melek gibiydi. Günün büyük kısmını uyuyarak, oyun oynayarak ve uslu uslu oturarak geçiriyorduk. Bebekle sırayla oyun oynuyorduk. Sıra bana gelsin diye can atıyorduk.*” (DBÇ s. 91). sözleriyle anlatılanları kendi lehine çarpıtarak anlatmakta, bu tutarsızlık okurun eğlenme ve kitaptan zevk alma ihtiyacını karşılmasını sağlamaktadır.

3. Babaannem Geri Döndü

Kitap, ismini kitabın kahramanı Çınar'ın babaannesinin değişen tuhaf davranışlarını konu alıp bu davranışları bırakarak eski haline dönüşünden alır. Çocuklarının çocuk olduğunu unutup sürekli sızlanması ve onlardan yetişkin biri gibi davranmasını bekleyen ebeveynlere ders vermek ve bir zamanlar onların da çocuk olduğunu, yaramazlık yaptığını hatırlatmak için harekete geçen bir babaannenin yer yer şaşırtan, gülümseten, hüznölendiren, hayranlık uyandıran hikâyesidir. Temelini Çınar'ın babaannesinin ailesine ders vermek için kurguladığı bir oyun oluşturmaktadır. Babaannesi bu oyunla “Bir zamanlar siz de çocuktunuz.” mesajını verir.

Kitabın geneline hâkim olan mizah kuramının ‘uyumsuzluk kuramı’ olduğunu söylemek mümkündür. Uyumsuzluk kuramı, insanların beklenenin aksine akıl dışı ve uygun düşmeyen durumlar karşısında tepkide bulunmaktadır. Bu da uyumsuzluk mizahı doğurmakta ve mizahın doğal sonucu olan gülme davranışına sebep olmaktadır.

Hikâyenin kahramanı Çınar'ın hayatı çok sıkıcı geçmektedir. Eğer okula gidiyorsa okulda, okul yoksa evde sıkılmaktadır. Sonrasında ise sıkıldığında yaptığı davranışları mizahi bir dille şu şekilde sıralamaktadır: “*Kazağımın kollarını ısırarak, arkadaşlarıma sataşarak, tırnaklarımı kemirmek, sıramı arkaya doğru sallamak, camdan dışarı bakmak, küçük kâğıtlara notlar yazıp arkadaşlarıma göndermek, burnumu karıştırmak ve çıkanları... Neyse bunu söylemeyeyim.*” Bu eylemelere bakılınca yazarın derin gözlem gücü sayesinde çoğu çocuğun sıkılınca bunlardan birini veya birkaçını yaptığı söylenebilir/gözlemlenebilir. Çocuk okurun bu noktada kahramanla bağ kurabildiğini söylemek mümkündür.

Can sıkıntısını gidermek için çeşitli girişimlerde bulunmaktadır. ‘*Annemle babama hayatımıza renk katacak şakalar yapıyorum. Sıvı sabunu boşaltıp yerine çamaşır suyu doldurdum mesela. Güleceklerini sandım, kızdılar. Kıyafetlerimi kesip yeni kıyafetler yapmaya çalışıyorum. Eşofmanımı şorta dönüştüreyim istemiştım, yeni eşofmanımı kestiğim için evde kıyamet koptu. Başka bir gün saçlarımı kestim. İşte bu harika fikirdi. Bizimkileri beni berbere götürme zahmetinden kurtaracaktı ama yine mutlu olmadılar, yine evde olay oldu. Hayır, saç benim saçım, onlara neyse?*’ (BGD s. 10).

Mesela sirke ile şampuanı karıştırdım... Pinpon topunun yanıp yanmadığını merak etmeye başladım, böyle şeyler bir anda oluyor durup dururken bir şeyi merak ediyorum sonra mutfağa gidip ellerindeki telefonlara dalmış olan anne ve babama çaktırmadan çakmağı aldım, o kadar dalmışlardı ki çaylarından birer yudum aldım bile fark etmediler. Odama gidip merakımı giderdim, pinpon topunu ateşe yaklaştırdım. Yanıyordu! Ama elimde yanıyordu! Elim yanınca topu da çakmağı da bir tarafı fırlattım. Top, tül perdeye yapıştı. Perde tuttu. Nasıl alev aldı anlamadım. Annemle babamın yanlarına gidip “Sanırım ev yanıyor!” dediğimde “He Çınar he...” dediler ben de ‘İnanmazsanız inanmayın!’ dedim. Duman mutfağa kadar gelince akılları başlarına geldi. Bir de babam ‘bize niye haber vermedin’ diye bağıırıyor, haber verdim inanmadınız. Pinpon topunun yanan bir madde olduğunu öğrenmiş oldum (BGD s. 11).

Cümlelerinde sessiz harfleri kullanmayan komşusu İkrametlin Yağyemez’e yağ ikram edip sahiden yağ yiyip yemeyeceğini merak eder ve kapısının önüne margarin bırakır. Margarin erir ve adam kayıp düşünce ailesine şikâyet eder, bunun üzerine ailesi artık tüm bunlara katlanamaz ve durumu babaannesine anlatıp yakınır.

Bunun üzerine ertesi gün babaannesi eve gelir ancak her zamankinden farklıdır. Öyle ki kafasında kocaman bir şapka, taytının üzerinde tül den balerin eteği, ayaklarında patenler vardır. Yanında on beş valiz, bir köpek, iki kedi, bir kafes dolusu kuş, bir fanus dolusu balık ve bir kaplumbağa vardır.

“Oraya oturma!”

“Niye ki?”

“Orası dolu!”

“Dolu mu? Babaanneciğim, bir yanlısın var, boş burası.”

“Dolu dedim.” (BGD: 92).

...

“Orası Rifki'nin yeri.”

“Arkadaşın mı gelecek babaanne?”

“Arkadaşım geldi zaten. Bak Rifki burada oturuyor, tanışsana Rifki'yla.”

“Babaanne orası boş, orda Rifki mıfki yok!”

“Sen öyle san. Rifkiciğim ekmeğine salça süreyim mi?” (BGD s. 93). diyerek babaannesinin boşlukla konuştuğunu belirtmektedir.

“Hayali arkadaş” bölümünde gelişim sürecinin bir parçası olan 'hayali arkadaş' evresi kitaba dahil edilmiş böylece çocuk okurun kahramanla ortak noktası yakalanmış, bu durum çocuğun kitapla bağ kurmasını kolaylaştırmıştır. Kitabın kurgusunun temelini oluşturan mizahi üslup diyaloglar halinde işlenmiş, bu durum çocuk okurlar için eğlenceli bir atmosferin yakalanmasını sağlamıştır.

Kahvaltıdan sonra olmayan Rifki'nin elinden tutup salona gitti. Yere bir valiz çalı çırpı döktü ve Rifki'yla akşama kadar oyun oynadı, Rifki'yla kavga etti. Rifki'yla barıştı. “Rifki benim saçımı çekiyooooo, Rifki'ya bir şey söyleyiiiin!” diyerek ağlamaktadır. Sonunda kahramanın babası hayali arkadaş oyununa dahil olup “*Rifki Hasibe'nin saçını çekme, güzel güzel oynayın Hasibe'yle. Siz arkadaşsınız!*” (BGD s. 94). diyerek kızmaktadır gerçekte olmayan Rifki'ya. Yaşanan absürt olaylar ve sonrasında mantıklı davranması beklenen yetişkinlerin uyum sağlaması, oyuna dahil olmaları uyumsuzluk mizahını ortaya çıkarmış, bu durum var olan mizahi zirveye çıkarmıştır.

Araştırmamıza konu olan kitaplarda yer alan mizah unsurlarının duyuşsal işlevi aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 2: Mizah Unsurlarının Mizahın Duyuşsal İşlevine Göre Dağılımı

Kitap Adı	Mizah Unsurlarının Duyuşsal İşlevi
Dedemin Bakkalı	98
Dedemin Bakkalı Çıracık	87
Babaannem Geri Döndü	107
Toplam	292

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bilişsel, sosyal ve duygusal açıdan temel becerilerin edinildiği ve algıların çok açık olduğu dönem; çocukluk dönemidir. Çocuğun gelişiminde önemli bir yere sahip olan edebiyat aracılığıyla çocuklar okuma zevki ve alışkanlığı kazanır. Çocukların bu alışkanlığı edinmesinin yolu nitelikli çocuk kitaplarıyla buluşturulmasından geçer.

Mizah, hayatın her evresinde vardır ve yaşamlarının her evresinde içinde buldukları şartlar doğrultusunda şekil alarak devam eder. Çocukların mizahla tanışması erken yaşlardan itibaren görülmektedir, eğlendirici ve eğitici özelliğinden dolayı daha çok çocuklarla özdeşleştirilen bir kavramdır. Mizah, çocuk edebiyatını besleyen önemli bir anlatım tarzıdır ve çocuk edebiyatında sıkça kullanılmıştır. Mizah, çocuğu bu yönleriyle geliştirirken farklı edebi türleri kullanmaktadır. Masal, fabl, roman, çizgi roman, fıkra, bilmece, gülmece, anı, öykü, tekerleme, şiir, mektup, efsane, hikâye, destan gibi türlerle bu işlevi yerine getirmektedir (Dilidüzgün, 2004, s. 26).

İnceleme sonucunda Şermin Yaşar'ın çocuklar için yazdığı Dedemin Bakkalı, Dedemin Bakkalı Çıracık, Babaannem Geri Döndü kitaplarının çocukların duyuşsal gelişimlerine katkı sağlayacak toplam 292 mizahi unsurun kullanıldığı görülmüştür. Bu yönüyle her üç kitabın da hitap ettiği yaş grubunun duyuşsal gereksinimlerini karşıladığı ve öğretmenlerin öğrencilerine tavsiye edebileceği içeriğe sahip olduğu tespit edilmiştir.

Mizah, kişinin beklentileri ile olaylar/durumlar arasındaki uyumsuzluğunu temel almaktadır. Bu bağlamda mizahın algılanması dolayısıyla çocuğun kitaptan zevk alabilmesi için kitabın içeriğindeki mizahi unsurun hitap ettiği okur kitlesinin gelişim evresine uygun olması gerekmektedir. Bu sebeple çocuk okurun bu

uyumsuzluğu ve çelişkiyi algılayabilecek bilişsel yeterliliğe sebep olması gerekir aksi takdirde çocuk okur, yaratılan mizahı algılayamaz ve bu durum mizahın amacına hizmet etmemesine sebep olur. Uyumsuzluktan kaynaklanan mizah örneklerinin bolca bulunduğu bu eserlerde, çocuğun zihinsel gelişiminin göz önünde bulundurulmuş, bu durum çocuk okurun kullanılan mizahı kavramasını sağlamış ve mizahın temel işlevi olan eğlendiricilik vasfı sayesinde çocukta gülme tepkisine neden olmuştur. Bu yönüyle çocukların duyuşsal gelişimine katkı sağladığını söylemek mümkündür.

İçeriğe uygun çizimler yapılmış ve anlatılanlar görsellerle desteklenmiştir. Bu yönüyle hedef kitlesi 9 yaş ve üstü olsa da okuma yazma bilmeyen çocukların da yaratıcılığını kullanarak yorumlayabileceği ve farklı hikâyeler oluşturabileceği bir niteliğe sahiptir. Sözel ve durumsal mizah unsurları, görsel mizah unsurlarıyla bolca desteklendiğinden güçlü bir mizahi üslup yakalanmış, bu durum hitap ettiği yaş grubu çocuklarının eğlenme, çatışmaların oluşturduğu gerginlikten ve olumsuz duygulardan uzaklaşma, iyileştiricilik gibi duyuşsal gereksinimlerine katkıda bulunmuştur. Bu durum eserlerin çocuklar tarafından çok okumasını ve Şermin Yaşar'ın günümüzün en çok okunan çocuk yazarları arasına girmesini sağlamıştır.

İnceleme nesnesi kitapların temelini, yetişkin ve çocuk bakış açısının farklılığı ve bu farklılığın yarattığı çatışmalar oluşturmaktadır. Kurguda ele alınan çatışmalar mizah sayesinde var olan olumsuz atmosferi yumuşatmaktadır, böylece olası yıkıcı etkinin önüne geçilmektedir. Bunun yanı sıra çatışmaların mizahi bir üslupla ele alınırken değerler eğitimi gözetildiği belirlenmiştir. Nitekim eserlerdeki çocuk kahramanlar, yetişkinleri eleştirirken 'büyüklere saygı' değerini ihmal etmemektedir. Bahsi geçen değerler doğrudan aktarılmak yerine mizahi üslupla bütünleştirilmiş, bu durum çocuk okurun toplumsal değerleri ve aidiyet duygusunu salt kurallarla değil; eğlenceli bir şekilde kavramasına yardımcı olmuştur. Ayrıca kitaplarda yer alan mizahi üslup abartma, benzetme, tezat, deyim ve atasözleri aracılığıyla sağlanmıştır. Bu durum duyuşsal işlevi dışında çocuk okurun dil bilinci edinmesine de katkıda bulunmaktadır.

Günümüzde yaşamları boyunca çeşitli ekonomik, ailevi, kişisel vb. sorunlarla boğuşan insanlar, mizah aracılığıyla tüm bu sorunlardan uzaklaşırlar. Bu anlamda mizah, bir boşalma kanalıdır (Özünü, 1999, s. 37). Bu nedenle eğitimde bir öğretim aracı olarak kullanılması dışında farklı alanlarda da kullanılabilir. İş hayatındaki çatışmaları, stres durumlarını azaltıcı niteliğinden dolayı sıkça başvurulabilecek niteliktedir. Gerginlik azaltıcı ve iyileştiricilik işlevleri nedeniyle eğitim dışında sağlık alanlarında da kullanılabilir bir materyaldir.

Çocuklar kendini tanıma ve dünyayı keşfetme sürecinde kimi zaman okudukları kitapların kahramanlarıyla özdeşim kurar ve onların davranışlarını/tepkilerini örnek alırlar. Bu açıdan çocuklar için yazılan kitaplarda alay etmeye, küçük düşürmeye, dalga geçmeye yönelik yıkıcı nitelikte mizahi anlatım tarzından uzak durulmalıdır. Aksine mizahın çocuk okurun günlük yaşantıda yaşayabileceği çatışmaların yarattığı gerginlikten, olumsuz duygulardan uzaklaşabileceği ve içinde bulunduğu çatışmayı çözebileceği iyileştirici olma özelliği onlara sunulmalıdır. Bunu gerçekleştirirken çocuk okura hitap edecek yazarın çocuğun içinde bulunduğu gelişim evresinin özelliklerine/gereksinimlerine hâkim olması gerekmektedir.

Mizah, bu çalışmada daha çok duyuşsal işlevleri açısından ele alınmıştır. Ancak mizahın bilişsel ve toplumsal niteliği de gelecekte araştırmalar yapacaklar için ele alınabilecek zengin bir içeriğe sahiptir.

Kaynakça

- Aydın, S. (2006, Ekim). *Çocuk yazınında mizah kullanımının bilişsel, duyuşsal ve toplumsal yönden önemi*. II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumunda Sunulan Bildiri, Ankara Üniversitesi, Ankara. Erişim Adresi: <http://cgsempoz.education.ankara.edu.tr/>
- Başar, S., & Akın, E. (2022). Şermin Yaşar'ın çocuk kitaplarının eğitsel iletiler ve değer kavramları açısından incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 62-71. <https://doi.org/10.55044/meusbd.1091871>
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (17. Baskı). Pegem.
- Çakıroğlu, Ü., & Erdoğan, F. (2016). *Öğrenme sürecinde mizahın kullanımı ile ilgili çalışmalarda eğilimler*. 4th International Instructional Technologies & Teacher Education Symposium (Elazığ, 06-08 October 2016). Ed. Yalın Kılıç TÜREL. 138-144. Fırat Üniversitesi.
- Dağlar, G., Aksoy, Ö., Bilgiç D., Uçuk S., & Güneş H. (2018). Ebelik öğrencilerinin mizah duygusunun stresle baş etme yaklaşımlarına etkisi. *SDÜ Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 94-101. <https://doi.org/10.22312/sdusbed.338028>
- Dilidüzgün, S. (2004). *Çağdaş çocuk yazını - Yazın eğitime atılan ilk adım*. Morpa Kültür.

- İnce Samur, A. Ö., & Arıkan, Y. (2018). Behiç Ak'ın çocuk kitaplarındaki çatışmaların mizah ögesi bakımından incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27(1), 165-182. <https://dergipark.org.tr/pub/cusosbil/issue/36563/415465>
- Keskin, F. (2020). *Gelişim özelliklerine bağlı olarak çocukta sözlü mizah anlayışı*. *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 6(32), 869-886. https://smartofjournal.com/files/smartjournal/2084357638_9_6.32_ID538_Keskin_869-886.pdf
- Klein, A. (1999). *Mizahın iyileştirici gücü* (Çev: Sibel Karayusuf). Epsilon.
- Neydim, N. (2003). *Çocuk edebiyatı*. Bu Yayınevi.
- Nişanyan, S. (2011). *Mizah nedir?* <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/mizah>
- Özünlü, Ü. (1999). *Gülmecenin dilleri*. Doruk.
- Seven, D., A. (2012). *3 - 5 yaş çocuklarında zihin teorisi gelişiminin mizah anlayışı üzerindeki etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Ünveren, D. (2020). *Türkçe öğretiminde mizah: ders kitapları örneği*. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, (67), 715-735. <https://doi.org/10.14222/Turkiyat4289>
- Yaşar, Ş. (2016). *Dedemin bakkalı*. Taze Kitap Yayınevi.
- Yaşar, Ş. (2017). *Dedemin bakkalı çırak*. Taze Kitap Yayınevi.
- Yaşar, Ş. (2020). *Oh ne ala memleket.*: Dođan Egmont.
- Yaşar, Ş. (2021). *Babaannem geri döndü*. Taze Kitap Yayınevi.
- Yerlikaya, E. E. & İnanç, B. (2007). *Algılanan Stres Ölçeđi'nin (Asö) Türkçe çevirisinin psikometrik özellikleri*. IX Ulusal Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Kongresi, Çeşme-İzmir.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin.
- Yörükoğlu, A. (1970). Çocuklarda mizah duygusu ile ruhsal çatışmaların ilişkisi. *Çocuk Nöropsikiyatrisi ve Rehberliği Dergisi*, 5(6), 105-119. <https://psikiyatridizini.net/viewarticle.aspx?articleid=6710>